

тамі з'яўляецца высокая прадуктыўнасць суфікса і словаўтваральнага тыпу. Адносіны свабоднай дыстрыбуцыі паміж кампанентамі варыянтных пар дазваляюць ім узаемазамяняцца ў аднолькавых кантэкстах, не выклікаючы ніякіх семантычных зменаў у інфармацыі, напр.: *Такія **абыходзіны** з ганаровым чэкістам маглі мець наступствы...* (Вінцэсь Мудроў). – *Лейтэнант, вядома, разумеў усю бессардэчнасць свайго далёка не таварыскага патрабавання, разумеў, што гэты ўвогуле паслухмяны і старанны баец заслугоўвае лепшага з ім **абыходжання*** (В. Быкаў); *На **адыходзіны** капітковую выпіць ня шкодзіць.* (Р. Барадулін). – *На **адыход** шавец адвёў мяне на бок ды кажа ...* (Я. Малецкі). Самую высокую ступень канкурэнтаздольнасці выяўляе плюратыў *народзіны*.

Лексікаграфічную прэзентацыю плюратываў на *-ін(ы)* наўрад ці можна назваць адэкватнай. Найбольш паслядоўна іх рэпрэзентуе “Вялікі слоўнік беларускай мовы” Ф. Піскунова. Далёка не ўсе з пералічаных плюратываў на *-ін(ы)*, не зафіксаваных у Тлумачальным слоўніку беларускай мовы, варта лічыць моўнымі інавацыямі. У большасці выпадкаў яны з'яўляюцца ранейшымі моўнымі здабыткамі, якім непаўнаватасная ўзуальная рэальнасць не дала магчымасці адстаяцца ў мове.

Такім чынам, нават адна прааналізаваная дэрывацыйная група плюральнааформленых назоўнікаў дазваляе зрабіць выснову, што ўтварэнне і функцыянаванне *pl* у беларускай мове носіць сістэмны характар, які адлюстроўвае спецыфіку граматычнага ладу мовы ў цэлым.

С. А. Сігаева

НАЦЫЯНАЛЬНЫ КОСМАС У БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ ПАЧАТКУ ХХ ст.

Дзеля таго, каб зразумець асаблівасці народнага светапогляду, трэба навучыцца чытаць кнігу быцця кожнага народа, якая напісана на яго зямлі. Прырода – фон для гісторыі, а ў працэсе прыстасавання народа да прыроды ўзнікае культура. У выяўленні значэнняў архетыпаў мы бачым, як адлюстравана ў літаратуры сувязь гістарычнага лёсу беларусаў з геапалітычным становішчам краіны, сувязь культуры з прыроднымі першаасновамі. Нацыянальны космас паўстае ў творах многіх паэтаў і пісьменнікаў-адраджэнцаў: Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цёткі, Максіма Гарэцкага і інш.

Генетычная сувязь народа з тэрыторыяй, на якой ён жыве, зафіксавана на глыбінным узроўні псіхікі, які быў вызначаны К. Юнгам як “калектыўнае падсвядомае” ў выглядзе архетыпаў, агульных для той ці іншай нацыі. Архетып (правобраз, узор, першакрыніца) – носьбіт чалавечага вопыту, структурны элемент псіхікі, які забяспечвае сувязь пакаленняў. Існуюць архетыпы як агульна-чалавечыя, так і нацыянальныя.

Кожнаму народу ўласцівыя індывідуальныя архетыпы, тыя ўяўленні пра будову космаса, што былі закладзены яшчэ ў час першабытнага грамадства з яго міфалагічным асэнсаваннем рэчаіснасці. Гэтыя ўяўленні звязаны з тым

асяродзем, у якім развівалася гісторыя народа. Сапраўды, прырода, сярод якой чалавек расце і працуе, накладвае адбітак на яго светабачанне. Лес ці балота, горы ці стэп – усё гэта прадвызначае, з аднаго боку, род заняткаў, а з другога – вобраз сусвету вачыма народа. Такім чынам, прыроднае асяроддзе – першакрыніца ўяўленняў людзей аб прасторы і часе, аб будове свету, аб сусветным парадку, аб асноўных каштоўнасцях. Гэта таксама і крыніца асноўных вобразаў літаратуры і фальклору.

Нацыянальны космас – гэта той парадак, які кожная нацыя будзе з агульнага хаосу быцця, і логас (нацыянальнае светаразуменне, логіка), дзе першы з’яўляецца асяроддзе, у якім фармуецца апошні.

Першапачаткова чалавек не аддзяляе сябе ад прыроды, але з часам сувязь гэтая парушаецца, і своеасаблівым мастом паміж старажытнымі архетыпамі і людзьмі выступаюць сімвалы, шкю адкрываюць чалавеку сакральнае, кампенсуюць адарванасць ад прыроды. Мінавіта таму мастацкая літаратура ўяўляе сабой вялікую каштоўнасць у разуменні нацыянальнага светапогляду. Мастак, выкарыстоўваючы тыя ці іншыя сімвалы, абапіраецца на народны вопыт. Вывучаючы твор у адносінах вобразнасці, характараў, ужытых мастацкіх сродкаў, мы спасцігаем веды пра народнае светаадчуванне ў цэлым.

У выяўленні значэнняў архетыпаў мы ўбачым, як адлюстравана ў літаратуры сувязь гістарычнага лёсу беларусаў з геапалітычным становішчам краіны і сувязь культуры з прыроднымі першаасновамі наогул.

У кожнай нацыі свая сістэма каардынат у поглядах на свет. І залежыць яна ад умоў фарміравання таго ці іншага народа: перш за ўсё, ад геаграфічнага становішча, клімату, флоры і фаўны, а таксама гістарычных падзей, што адбываліся на тэрыторыі, заселенай пэўным этнасам.

Беларуская прастора – гэта разнастайны краявід, які звычайна закрываецца лесам. У Я. Коласа паэтызацыя прасторы больш шырокая. Яе трэба разумець як выхад за абсягі побытавага, будзённага. Прасторавая культура беларусаў уключае ў сябе скрыжаванне гарызанталі і вертыкалі: поле, сільва азёраў, стужкі рэчак, дарогі і курганы, дрэва, лес. Дарога – цэнтральны, можна сказаць, дамінуючы архетып беларускай літаратуры. Але калі ў рускіх яна імкнецца ў бясконцасць, дык ў беларуса яна вымагае да пошуку, творчасці, выбару.

Асаблівая ўвага надавалася гэтай праблеме падчас значных зрухаў у жыцці грамадства, а менавіта ў перыяд уздыму нацыянальнага адраджэння на пачатку XX ст., калі паняцці “беларуская свядомасць”, “беларуская нацыянальная культура” ўвайшлі ў шырокі ўжытак. Вобраз беларускага шляху прысутнічае ў творах многіх паэтаў і пісьменнікаў-адраджэнцаў: Купалы, Коласа, Цёткі, Гарэцкага і інш., часам акрыленых надзеяй на лепшую будучыню, часам змрочных. І справядліва можна заўважыць, што ў большасці выпадкаў шлях гэты бачыцца аўтарамі і трагічна, асабліва ў творчасці Я. Купалы.

Сапраўды, драматызм лёсу беларусаў у сусветнай гісторыі беспрэцэдэнтны: мала якая іншая нацыя столькі разоў за саё існаванне знаходзілася на мяжы як поўнага знішчэння, так і этнакультурнай асіміляцыі. Уся беларуская гісторыя – гэта, па сутнасці, змена акупацый, войнаў, стратаў, блукання ў часе ў пошуках сябе, свайго месца ў свеце, сваёй будучыні. Што гэта – наканаванне, або беларусам проста не пашчасціла патрапіць у той час і ў тое месца? У пэўным сэнсе беларусы сапраўды апынуліся “не ў тым месцы”. Гэта месца – краіна перасячэнняў, перакрываўванняў, шляхоў, вечна рухомах межаў, барацьбы ўплаваў і культур. У п’есе Купалы “Тутэйшыя” на Беларусі “лбамі” сутыкнуліся Захад і Усход, і не толькі як глабальна-геаграфічныя паняцці, але як два розныя светаадчуванні, дзве розныя ментальнасці, кожная з якіх прэтэндавала на выключнасць у сваіх праявах на гэтай тэрыторыі.

Атрымалася, што “выгаднае” геапалітычнае становішча апынулася найвялікшай трагедыяй беларускай нацыі: насельніцтва памяншалася то на палову, то на чвэрць падчас крывапралітных войнаў. Але існаванне на памежжы адбілася не толькі на палітыка-эканамічным становішчы. Беларуская ментальнасць, нацыянальны характар, светаадчуванне фарміраваліся ва ўмовах інтэнсіўнага дыялогу культур, іх канфрантацыі і ўзаемадзеяння. Такое становішча стала найвялікшай перашкодай для стварэння ўласна-беларускага, для вызначэння беларусамі свайго месца ў свеце. У выніку мы маем унікальную гісторыю кампрамісаў, саступак, прыстасавання да чужога і ў той жа час пошукаў свайго, адвечнага. Геапалітыка прадвызначыла псіхалогію і гістарычны лёс народа.

Архетып шляху выявіўся ў беларускай літаратуры ў пошуках уласнага беларускага шляху і станаўлення беларускага светапогляду, абумоўленага прасторавымі і геапалітычнымі фактарамі. Актуальнасць праблемы “адвечнага шляху” беларусаў да самавызначэння і стварэння ўласна-беларускай культуры не знікае і сёння, таму творы нашых класікаў пачатку ХХ ст. не сыходзяць з поля ўвагі грамадства.

Прырода – гэта тэкст, поўны сімвалаў. Кожны ландшафт семантычна зараджаны: для беларусаў, напрыклад, сакральнымі з’яўляюцца лес і балота. Балота – сумесь Зямлі і Воды – кропка сутыкнення са звышнатуральным светам, яно такое ж бясконцае, сімвалізуе пачатковы стан космасу. Лес – сімвал сувязі таго і гэтага свету (дарэчы, беларуская міфалогія – адна з нямногіх, дзе вобраз лесу – станоўчы, бо калі параўноўваць з рускімі казкамі, дык лес – звычайна дрымучы, населены злымі істотамі). Антыпод лесу – стэп, пусты, варожы для беларусаў, сутыкненне стыхій Зямлі і Паветра, таму ў стэпавых і пустэльных вандроўных народаў складаюцца выразна палярызаваныя міфалогіі.

Балота ўспрымаецца як своеасаблівы архетып беларускі, бо гэта адна з вызначальных рыс ландшафту. Пытанне пра балота як беларускі архетып не толькі нельга не ўзняць, але і патрэбна шукаць як мага больш разнастайных падыходаў і метадалагічных прынцыпаў яго распрацоўкі. Шырокае адлюстраванне знайшоў вобраз балота ў творчасці Я. Коласа, які данёс надзвычай шырокі спектр менавіта народнага беларускага светапогляду.

Лёс беларускага балота даў яшчэ адзін значны архетып – крыж. У нацыянальным космасе беларусаў няма ізаляваных з’яў: раней крыжы абавязкова стаялі на скрыжаванні дарог (зноў рогань), нацыянальнай каштоўнасцю беларусаў з’яўляецца крыж Еўфрасінні Полацкай, выява крыжа знаходзіцца ў нацыянальным арнаменце. Крыж для беларуса паняцце духоўнае.

Падсвядома беларус увесь час адчуваў сябе ў зашчыленым становішчы паміж Усходам і Захадам. Адсюль Крыж. Ён не толькі імкнецца да Бога, але з’яўляецца мясцілішчам духоўнасці, добра і зла, высокіх ідэалаў і грахоў, бо няма куды ім расейвацца ў беларускай прасторы. Крыж блізкі і да найважнейшага ў міфалогіі індаеўрапейскіх народаў архетыпу Касмічнага дрэва, якое мадэлюе трыадзінства Сусвету, спалучае Зямлю з Небам і ставіць чалавека паміж імі. Беларускі фальклор і літаратуру нельга ўявіць без шматлікіх параўнанняў чалавека і дрэва, без апісання лесу, без Дрэва жыцця.

Старажытнымі помнікамі з’яўляюцца курганы, яны – сведкі гісторыі, матэрыяльнай культуры, помнікі прыроды, арганічна ўпісаныя ў яе. Увайшоўшы ў беларускую літаратуру, курган стаў сімвалам вечнасці, дарога – руху і пошуку, крыж – духоўнасці, дрэва – жыцця.

Мастак, выкарыстоўваючы тыя ці іншыя артэфакты і сімвалы, абапіраецца на спрадвечную культуру і народны вопыт. Вывучаючы твор у адносінах ужытых мастацкіх сродкаў, вобразнасці, архетыпаў, мы спасцігаем веды пра нацыянальны космас нашага народа.

Чжао Сінь

ПАМЫЛКІ МІЖМОЎНАЙ ІНТЭРФЕРЭНЦЫІ Ў КІТАЙСКІХ СТУДЭНТАЎ (пры вывучэнні беларускай мовы праз пасярэдніцтва рускай)

Беларуская мова з’яўляецца адной з новых замежных моў у кітайскіх ВНУ. Як правіла, яе вывучаюць як другую ці трэцюю замежную мову. Для навучэнцаў, якія вывучаюць замежную мову праз пасярэдніцтва іншай замежнай мовы, міжмоўнае ўмяшанне непазбежнае. Прычыны самыя розныя. І памылкі тут таксама розныя.

Памылкі, якія дапускаюць кітайскія студэнты пры вывучэнні беларускай мовы, можна падзяліць на дзве групы ці катэгорыі: першая – гэта ўнутрымоўныя памылкі. Другая – гэта міжмоўныя памылкі. Унутрымоўныя праблемы тычацца цяжкасцяў у разуменні і засваенні арфаэпічных, граматычных, фанетычных і сінтаксічных норм унутры самой мовы. Міжмоўныя праблемы тычацца адрозненняў паміж мовамі: роднай мовай (кітайскай) і мэтавай мовай, а таксама паміж мовай-пасярэдніцай і мэтавай мовай. Навучэнцы аўтаматычна ўжываюць некаторыя моўныя правілы і канцэпцыі роднай мовы або мовы-пасярэдніцы, якія не адпавядаюць мэтавай мове. Гэта і выклікае розныя хібы. Прааналізуем некаторыя з іх.